

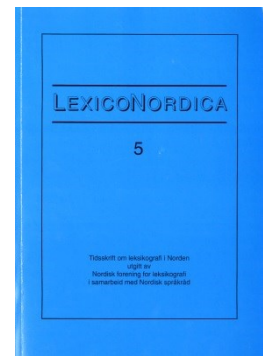
LexicoNordica

Titel: Terminologi og leksikografi: nye synsvinkler på forholdet til fagene

Forfatter: Bertha Toft

Kilde: LexicoNordica 5, 1998, s. 91-106

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Bertha Toft

Terminologi og leksikografi: nye synsvinkler på forholdet til fagene

Assuming that LSP lexicography and terminology have two basic conditions in common: their dependence on the subject areas for the procurement of subject-specific knowledge and their commitment to applying subject-specific structuring methods, the paper attempts to assess the extent to which terminology, in particular, is capable of applying such methods. First, the relationship between terminology science, modern philosophy of science, and the subject areas is discussed, leading to an assessment of the state of art of terminology. Secondly, the importance of the level at which subject areas are placed within the overall hierarchy of subject areas (corresponding to levels of reality) as well as the resulting differences in the basic axioms and methods of subject areas are discussed from a systems theoretic and anti-reductionist point of view. On the basis hereof, a new anti-reductionist, functional and cognitive orientation of terminology is advocated as well as the future development of a number of specialized terminology sciences, matching the needs of essentially different groups of sciences.

1. Forholdet til fagene: det fælles fundament

I modsætning til nogle af mine kolleger blandt terminologerne deler jeg fuldstændig det pragmatiske syn på forholdet mellem fagleksikografi og terminologi, som ligger til grund for symposiet om fagleksikografi på Schæffergården i februar 1998 og må tilstå, at jeg heller ikke har interesseret mig synderligt for den langvarige og til tider noget heftige strid mellem fagleksikografer og terminologer, som man senest har kunnet følge i bl.a. Kageura (1995), Bergeholtz 1995(a) og (b), Bergeholtz og Kaufmann (1997), Humbley (1997) samt Laurén og Picht (1997). I denne sag ligger mine holdninger på mange punkter tæt op ad dem, der fremsættes af Alain Rey, den kendte og respekterede franske leksikograf og terminolog (Rey 1995).

Mit indlæg vil fokusere på et grundvilkår, som vore to discipliner er fælles om, nemlig et "afhængighedsforhold" til fagene, som dels er en af de primære målgrupper for vores produkter, og dels er vores "leverandører" af faglig viden. Det er vores forhold til fagene og deres udøvere i deres egenskab af leverandører af faglig viden, som er mit hovedemne i det følgende. Med mit begrænsede kendskab til fagleksikografien må jeg i sagens natur hovedsagelig koncentrere mig om ter-

minologiens forhold til fagene. Min pointe er imidlertid, at dette ikke har nogen større betydning, da jeg mener, at de to discipliner må have stort set sammenfaldende problemer og dermed interesser på dette felt.

I den forbindelse er det relevant at slå fast, at terminologien naturligvis ikke har patent på den såkaldte fagsystematiske metode, selv om fagleksikograferne iflg. Bergenholtz først i de senere år har udtrykt sig med samme klarhed som terminologerne på dette punkt. Bergenholtz skriver således: "Eine ausgearbeitete Fachsystematik liegt nur vor bei Wörterbüchern, die ein einzelnes Fach oder eine Gruppe von zusammenhängenden Fächern behandeln. Eine solche fachsystematische Vorarbeit haben Terminologen seit fast 70 Jahren gefordert und auch in die Praxis umgesetzt" (Bergenholtz 1995b:55).

Når man ser bort fra alle forskelle i synsvinkel, vægtning og arbejdsmetode, har fagleksikografi og terminologi efter min mening i bund og grund de samme eksistensbetingelser i relation til fagene. Derfor må vi stille os selv de samme spørgsmål angående vores forhold til fagene. Nogle af de væsentligste spørgsmål må i den forbindelse være:

1. Lever vi faktisk op til vores mål om at anvende fagenes/videnskabernes egne metoder til systematisering af deres begrebsapparater/deres viden?
2. Hvilken betydning lægger vi i udtrykket "fagsystematisk metode"?
3. Hvad betyder det enkelte fags indplacering i forhold til de øvrige fag/videnskaber for valget af fagsystematisk metode?
4. Hvilken rolle spiller viden om fagenes videnskabsteoretiske grundantagelser, metoder og traditioner?

Alle fire spørgsmål er efter min mening lige væsentlige, men for at kunne besvare de to første må man først forsøge at besvare de to sidste. Mit mål med dette indlæg er derfor hovedsagelig at præcisere, hvad jeg mener med de to spørgsmål, og at give et bud på nogle foreløbige svar på dem.

Jeg håber på denne måde at sætte gang i en diskussion, som måske kan bringe os et lille skridt nærmere mod udviklingen af en fælles teoretisk platform for disciplinerne terminologi og leksikografi, hvilket bl.a. Sven Tarp har advokeret for (Tarp 1997:10) – i hvert fald for så vidt angår synet på fagene og de metoder, vi hævder at have til fælles med dem.

1.1 Hvordan defineres begrebet 'fag'?

I det følgende anvender jeg, afhængigt af konteksten, enten termen 'fag' eller termen 'videnskab', idet jeg i lighed med mange andre opfatter 'fag' som overbegreb for 'videnskab'.

Når det drejer sig om at indkredse, hvad der ligger i overbegreberne 'fag' og 'faglighed', må man iflg. Kalverkämper anvende så brede og pragmatiske afgrænsningskriterier som "bestemte menneskelige handlinger i bestemte situationer og den måde, mennesket rent praktisk klarer disse situationer på". Som eksempler på faglige aktivitets- og handlingsområder nævner han forskning/videnskab, teknik, produktion/værksted, handel, forbrug, formidling af erkendelse og endelig kunst (Kalverkämper 1983:128). Endvidere medgiver han, at mange definitioner af begrebet faglighed faktisk er mere eller mindre cirkulære, hvilket vil sige, at faglighed defineres som en egenskab ved handlinger, processer og sammenhænge, som almindeligvis anses for at være faglige (op.cit.:131).

Den ikke-lingvistiske verden kan med andre ord ikke levere noget absolut "fagligheds-begreb", som kan anvendes f.eks. af fagtekstlingvister og terminologer: "Fachlichkeit ist keine Größe an sich" (op.cit.: 130). Ifølge Kalverkämper er det sproget, der konstituerer faget, ikke omvendt: "Es ist die Sprache, die ein Fach konstituiert und die ihm zur Konventionalisierung verhilft; und mit der allein es nur möglich ist, das Fach zu verändern in seinen Inhalten, Grenzen und Zuordnungen zu anderen Fächern (Hierarchien)" (1990:100).

Drozd og Seibicke hører til dem, der er af den modsatte opfattelse: i modsætning til Kalverkämper betragter de sproget som fagenes og videnskabernes "tjener". Deres udgangspunkt er, at der på det videnskabelige niveau forekommer en type erkendelse, begrebsdannelse og termdannelse, som pr. definition er eller bør være mere præcis og objektiv end den, som finder sted på såkaldte lavere faglige og dagligdags niveauer; og som følge heraf er der behov for et særligt entydigt og logisk videnskabeligt sprog, som kan "formidle de videnskabelige tankestrukturer og sandhedsværdien af videnskabelige udsagn", som Drozd udtrykker det (1993:72).

Derfor er der ifølge Drozd og Seibicke opstået dels et WS (Wissenschaftssprache) og dels et FS (Fachsprache), svarende til to forskellige faglige erkendelsesniveauer, som de dog ikke hævder at kunne skelne fuldstændig skarpt imellem. Et videnskabssprog defineres som et sprog, hvori alle relationer mellem fagudtryk og sætning, sætning og udsagn, sætning og ekstralingvistisk virkelighed er unddraget det naturlige sprogs semantiske indflydelse (1973:85); dette gælder ikke i samme udstrækning for et fagsprog. Drozd skriver derom andetsteds (1993:72): "Mit abnehmender Abstraktion, d.h. je mehr man vom Ab-

strakten zum Konkreten übergeht, werden (die Fach- und Wissenschaftssprachen) zunehmend dem Einfluss der natürlichen Sprache ausgesetzt".

Drozd og Seibickes syn på forholdet mellem fag og sprog svarer helt til det logisk-positivistiske videnskabssyn, som jeg i det følgende hævder, også ligger til grund for Wienerskolens terminologilære.

2. Den klassiske terminologilæres interdisciplinaritet

Set i relation til de spørgsmål, jeg forsøger at besvare, må det være væsentligt at undersøge, hvordan den klassiske terminologilære egentlig opfatter sit forhold til de enkelte fagområder og til videnskabsteorien.

I hovedparten af den terminologiske litteratur, inklusive de nyeste fremstillinger som Picht 1997, fremhæves det, at terminologilæren er en inter- og transdisciplinær videnskab, der dels inddrager erkendelser fra andre videnskaber/discipliner og dels selv bidrager med erkendelser til disse andre discipliner.

I Pichts model (figur 1) indgår de forskellige fagområder sammen med en række andre discipliner som elementer i terminologilæren (den indre cirkel). I den ydre cirkel angives det, hvordan terminologien på sin side bidrager til de enkelte discipliner både på det teoretiske og praktiske plan.

Figur 1. (Kilde: Picht 1997:53)

I slutkapitlet i samme bog skriver forfatterne imidlertid også, at terminologilæren fremover formentlig må opgive det dogme, at de enkelte fags viden indgår i terminologilæren (Laurén/Myking/Picht 1997:287).

Den interdisciplinaritet, som kommer til udtryk i figur 1, har indtil for få år siden ikke givet sig udslag i nogen særlig seriøs interesse for det disciplin-kompleks, som i figuren kaldes videnskabs- og erkendelsesteori (normalt omfatter videnskabsteori også erkendelsesteori). Jeg vil nu se på, hvordan terminologilæren forholder sig til de enkelte komponenter i denne blok, hvilket fører mig over til en slags "state-of-the-art" på dette område.

2.1 Terminologilærens ontologiske, epistemologiske og logiske grundlag

Jeg har valgt at koncentrere mig om de dele af videnskabsteorien, som er særligt relevante i forhold til terminologilæren: ontologi (læren om det værende, genstande i verden), epistemologi (erkendelsesteori) og logik. Sidstnævnte indgår sammen med filosofien som integreret komponent i al videnskabsteori og er, som jeg vil påvise det i det følgende, særlig central set fra terminologilærens synsvinkel.

Wüster skriver om forholdet til ontologien åbenhjertigt: "Viele Leser werden von dem Begriff 'Ontologie' oder 'Seinslehre' nur eine sehr unklare Vorstellung haben. Wir brauchen uns hier aber zum Glück mit der Ontologie nur insoweit befassen, als das zur Klärung der möglichen begrifflichen Beziehungen notwendig ist." (Wüster 1993:360).

Felber og Budin (1989:32) skriver: "Die Terminologielehre beschränkt sich auf eine pragmatische Erkenntnislehre. Es geht darum, dass Vertreter von Gegenständen in Form von Begriffen eine Identifikation und Ordnung dieser Gegenstände ermöglichen sollen, und dass diese Begriffe in Denkakten Zusammenhänge in der Gegenstandswelt offenbaren". Som det fremgår af disse citater, er terminologilærens forhold til både ontologi og epistemologi altså meget pragmatisk.

I et indlæg om forholdet mellem terminologi og videnskabsteori skriver videnskabsteoretikeren Eberhard Oeser: "The general concept representing individuals and the ideal sign concept must be in an iso-

morphic mapping relationship transferring the structure of objects to the structure of signs representing them" (Oeser 1994:29).

Ved at anerkende en så simpel isomorfi-relation mellem realitet, begreb og tegn, der medfører, at det erkendende subjekt "sættes i parentes", tager man indirekte stilling til grundlæggende videnskabsteoretiske spørgsmål. Efter min mening har man faktisk dermed indtaget et objektivistisk og positivistisk standpunkt.

Det objektivistiske og positivistiske videnskabssyn kommer for eksempel til udtryk i videnskabsteoretikeren Karl Poppers værk *Objective Knowledge* fra 1972. Heri skelnes der mellem Verden 1 (den fysiske verden), Verden 2 (de subjektive tankeprocesser) og Verden 3 (de objektive produkter af den menneskelige forstand). Popper anerkender ifølge Perregaard (1984:350) ikke, at der findes en egentlig interaktion mellem disse tre verdener.

På den tid, da Wüster grundlagde sin almene terminologilære, var det logisk-positivistiske eller logisk-empiristiske videnskabssyn næsten altdominerende. Ifølge Rudolf Carnap, som var en af Wienerkredsens grundlæggere, skal videnskabelige udsagn for at være meningsfulde kunne verificeres, dvs. at de logisk skal være forbundet med mulige empiriske iagttagelser. Wienerkredsen forsøgte med dette empiriske og positivistiske udgangspunkt at skabe det logiske grundlag for et entydigt, modsigelsesfrit videnskabssprog.

Wienerkredsens mål udtrykkes klart af Drozd, der hævder, at idealet for et videnskabssprog må være et kunstsprog, der bygger på et formallogisk fundament. Herom skriver han: "Die formale Logik zielt [...] primär auf die Richtigkeit, auf die logische Gesetzmässigkeit der Denkprozesse und Denkgesetze" (1993:72).

Terminologilæren bygger for en stor del på Wienerkredsens idealer. Temmerman skriver om den klassiske terminologilære: "Underlying all this is logical positivism's belief that for clear thinking natural language is an obstacle. A calculus, i.e. a formal axiomatic system, would be an ideal" (Temmerman 1997:54).

Wienerkredsens og Wüsters opfattelse af videnskaben modsiger iflg. Oeser ikke hinanden, men kompletterer tværtimod hinanden: Wüster opfatter videnskaben som et system af begreber, Carnap opfatter den som et system, en samling af udsagn (Oeser 1994:28).

Wüster vendte nemlig tilbage til begrebslogikken, idet han primært tog udgangspunkt i Gottlob Freges *Begriffsschrift*. Han skriver: "meta-terminology starts from conceptual logic: In the early days of classical logic there was a theory of concepts. We would want to talk about only this part of logic." (Wüster 1966:419). Ifølge Oeser (1994:27) kan

præskriptivt terminologiarbejde faktisk beskrives som anvendt begrebslogik.

Dette rent begrebslogiske grundlag er imidlertid ikke mere i overensstemmelse med alle moderne videnskabers og fags terminologiske behov, og Alain Rey har derfor efter min mening ret, når han hævder, at terminologilæren har behov for en opdatering af sit logiske, filosofiske, ontologiske og epistemologiske grundlag. Dette bringer mig naturligt over til terminologiens "state-of-the-art".

3. Terminologi og terminografi: state-of-the-art

Jeg er enig med Alain Rey, når han fremhæver terminologiens ret til en autonom status i forhold til leksikografien. Denne ret bygger ifølge Rey på den Wüsterske terminologilæres fundamentale kognitive orientering, som muliggør en integration af disciplinens lingvistiske, samfundsmæssige og kommunikative aspekter (Rey 1995:116–117).

Men som allerede nævnt giver jeg ham også ret, når han om terminologiens videnskabsteoretiske fundament skriver: "This foundation still needs to be strengthened by the integration of the elements of the modern achievements of logic, epistemology, history of sciences, technology and discourse analysis" (op.cit.:8–9). Hans opfattelse af disciplinens udviklingsstade udtrykkes meget klart og skarpt i følgende citat: "... terminology is very young. It finds itself in the paradoxical situation of depending on archaic thought structures, a conceptualisation developed in the seventeenth and eighteenth centuries." (op.cit.: 118).

Ikke mindst er det Reys opfattelse, at terminologien skylder sig selv et kritisk opgør med sit "mentalistiske synspunkt", ifølge hvilket begreber tillader os at forstå en genstands objektive karakteristika, der tilsammen gør genstanden til det, den er; med Reys ord en slags naiv nutidig version af Platons teori om de reelle universalier eller essentielle egenskaber (op.cit.:35).

Også Gerhard Budin gør opmærksom på, at terminologilæren for at undgå "the imminent danger of naïve realism" må integrere eller indoptage en genstandsteori, der bygger på en systemisk og hypotetisk erkendelsesteori og et tilsvarende videnskabssyn (Budin 1994:206). Dette svarer i store træk til det postklassiske videnskabssyn, som jeg vil komme ind på i de følgende afsnit.

En revision eller opdatering af terminologilæren er allerede i gang. Her kan jeg f.eks. henvise til Beaugrande (1987), Godoretsky (1990), Toft (1994 og 1996), Budin (1995), Condamines (1995), Weissenhofer (1995), Temmerman (1997) samt Laurén/Myking/Picht (1997).

Rita Temmerman foreslår i *Hermes* (18/97) en ny terminologilære, en såkaldt "socio-cognitive Terminology", som på mange punkter stemmer overens med mine egne holdninger til, i hvilken retning en opdatering må ske, nemlig med inddragelse af erkendelser fra kognitiv semantik og funktionel lingvistik (Temmermann 1997:51). En ny terminologilære med denne nyorientering og disse nye komponenter må imidlertid efter min opfattelse også bygge på en nuvurdering af disciplinens forhold til fagene og deres – og dermed også terminologilærens – videnskabsteoretiske basis.

Min hovedpointe er i den forbindelse, at terminologien ikke kan anvende metoder, der er specifikke for de forskellige fag/videnskaber, uden at kende og være i stand til at tilpasse sig disses forudsætninger, hvoraf de videnskabsteoretiske grundantagelser, som fagene hviler på, må være nogle af de væsentligste. Ofte er disse grundantagelser eller aksiomer ikke erkendte og kommer ikke eksplicit til udtryk i fagenes litteratur; men for at kunne leve op til sin selvvalgte rolle som fagenes/videnskabernes tjener må terminologien i det mindste kunne identificere dem.

I mit igangværende projekt analyserer jeg forholdet mellem et samfundsøkonomisk fagområdes implicite ontologiske og epistemologiske forudsætninger og dets fagsprog og terminologi. På basis heraf er det min hensigt at se på, hvilke konsekvenser, man eventuelt kan drage for så vidt angår centrale dele af den klassiske terminologilære, der som bekendt primært blev udviklet med de tekniske fags behov for øje. Som det fremgår af konklusionen, er min hypotese, at der vil være behov for udvikling af nye varianter af terminologilæren, som kan imødekomme forskellige ikke-tekniske fags terminologiske behov.

4. Terminologilæren og fagene

For den logiske positivisme/empirisme synes fagene/videnskaberne at være absolutte størrelser med veldefinerede genstandsområder, begreber, aksiomer og hypotetisk-deduktive systemer. Dette syn på fagområderne har Wüster øjensynligt overtaget uden at reflektere over, endsig problematisere det. Ikke så mærkeligt, kan man tilføje, netop fordi dette videnskabssyn var så totalt dominerende på hans tid.

Som tidligere nævnt mener bl.a. Kalverkämper, at faglighed er en relativ størrelse, der er bundet til de kommunikerende parter og den konkrete tekst, som udveksles imellem dem (1983:135). Disse synspunkter er i dag meget udbredt blandt fagsprogsforskere, men ikke i så høj grad blandt terminologer.

De forskellige fagområders indbyrdes relationer har, så vidt jeg ved, ikke været genstand for nogen egentlig diskussion hos Wüster eller hans efterfølgere i Wienerkolen. Det er dog nok de færreste terminologer (eller for den sags skyld leksikografer), som i dag ville lade sig nøje med Wüsters såkaldte "horisontale fagsprogsmodel" fra 1969 (figur 2).

Figur 2. (Kilde: Wüster, Eugen 1966: Die Vier Dimensionen der Terminologiearbeit. I: *Mitteilungsblatt für Übersetzer und Dolmetscher*. Citeret af Andersen 1989:79)

For Wüster var begrebet fag først og fremmest ensbetydende med tekniske og naturvidenskabelige fag. Han var ingeniør og havde derigennem et førstehåndskendskab til de sproglige og terminologiske problemer på de tekniske fagområder, og det var netop disse problemer, som havde fået ham til at interessere sig for terminologiske spørgsmål.

Men det har uden tvivl også spillet ind, at for hans samtid var naturvidenskaberne – især fysikken – forbillederne for alle andre viden-

skaber. Positiverne mente således, at alle andre videnskabers teorier og begreber på en eller anden måde kunne reduceres til fysiske teorier og begreber – et led i en meget gammel reduktionistisk tradition. Den danske videnskabsteoretiker Simo Køppe kalder positivismen (specielt den logiske positivisme) for den vigtigste fortaler for enhedsvidenskab i vort århundrede. Han skriver, at enhedsvidenskab findes i forskellige varianter, hvor der lægges særlig vægt på logik, matematik eller sprog, men det afgørende er ideen om et altdækkende videnskabeligt begrebsapparat, som internt er konsistent og homogent (Køppe 1990: 450).

5. Et nyt paradigme?

Det syn på virkelighedens niveauer og på relationerne imellem videnskaberne, som jeg nu kort vil omtale, falder ind under det såkaldte "antireduktionistiske paradigme", som terminologilæren på en eller anden måde må forholde sig til, fordi det nu engang er det videnskabssyn, der for tiden er fremherskende. Og for at kunne være videnskabens tjener må terminologilæren som nævnt gøre sig sit forhold til fagene og deres videnskabsteoretiske forudsætninger klart.

5.1 Systemteorien og teorien om virkelighedens niveauer

Systemteorien har ifølge Simo Køppe i adskillige årtier fungeret som en slags fælles referencepunkt for mange antireduktionistiske teorier (Køppe 1990:22). Fælles for de mange systemteoretiske retninger er det, at man insisterer på, at virkeligheden består af en antal niveauer, der er "indlejret" i hinanden, men samtidig er irreduktible. Meget groft sagt er der tale om niveauer fra det atomare til det samfundsmæssige, og af og til regnes også det mentale for at være et selvstændigt niveau.

Man kan illustrere egenskaben irreduktibilitet med et eksempel. Selv ved fuldstændig analyse af en organismes genetiske niveau og kortlægning af generne kan man ikke forklare, hvordan organismen udvikler sig med generne som "kode". På det genetiske niveau kan man således kun identificere komponenterne eller "byggestenen", ikke de såkaldte "emergente" (niveaunkonstituerende) egenskaber på organismens højere niveauer, som får disse byggestene til at organisere sig og udvikle organismen. Denne irreduktibilitet gælder ifølge systemteorien for alle virkelighedens niveauer.

Fagene har ifølge systemteorien hver deres virkelighedsniveauer som genstandsområde. Det er virkelighedsniveauet, som afgør, hvilken type videnskab, der er tale om. Økonomien, den videnskab, som jeg

undersøger, beskæftiger sig med et højt virkelighedsniveau, der består af meget komplekse systemer eller entiteter, først og fremmest forbrugere og producenter af varer og tjenesteydelser.

Mange økonomer betragter tilsyneladende en samfundsøkonomi som et fænomen, der kan analyseres og beskrives ved hjælp af videnskabelige metoder, der svarer til meget lavere virkelighedsniveauer. Eksempelvis opererer man med modeller, hvori der indgår to eller ganske få determinanter, og hvor "ligevægt" mellem forskellige faktorer er et centralt begreb. Dette svarer meget groft sagt til, at man bruger videnskabelige beskrivelsesmodeller, som passer til mekaniske indretninger af typen termostater, der kun er i stand til at give en bestemt type feed-back på ændringer i deres omgivelser.

5.2 Det postklassiske videnskabelige verdensbillede

Det antireduktionistiske videnskabelige verdensbillede, som jeg allerede kort har introduceret, benævnes også med så forskellige betegnelser som "post-klassisk", "post-strukturalistisk", "post-moderne", "pragmatisk", "kompleksitets- og kaosteoretisk" eller blot "systemorienteret". Det er et mildt sagt broget konglomerat af "paradigmer", der vel egentlig kun har anti-reduktionismen og den systemteoretiske basis til fælles.

Beaugrande skriver, at post-strukturalismen er arving til en lang filosofisk tradition, hvortil han regner bl.a. skepticisme og relativisme, som de kommer til udtryk i filosofiske retninger som solipsisme, mysticisme, nihilisme, romanticisme, hermeneutik og fænomenologi. Alle disse retninger kalder han "the dark inverse or underside of the age-old logicians' campaign to establish a flawless system for 'validating true statements'" – altså modsætningen til positivisme og enhedsvidenskab. (Beaugrande 1997:64).

Han konkluderer, at der er frigjort store mængder af kreativ videnskabelig energi fra det hidtil opdæmmede reservoir af undertrykte alternative – men også indbyrdes meget forskellige eller endog modstridende – verdensbilleder, så resultatet nærmest er blevet et irrationelt kaos af verdensbilleder, som næsten kun har fjendebillederne logisk positivisme, mekanicisme, fysikalisme og behaviorisme til fælles (Beaugrande 1997:64). I verdensbilledet indgår også Bohrs komplementaritetsprincip og Heisenbergs usikkerhedsrelation, der har haft stor betydning for opfattelsen af grænserne for den menneskelige erkendelse.

Simo Køppe anerkender ikke, at der er tale om et "tværvideenskabeligt paradigmeskift" i Kuhns forstand. Han nøjes med at konstatere, at der er tale om en "interessant samtidighed i teoriernes markering, men ikke noget brud inden for de pågældende discipliner" (Køppe 1990: 427). Derimod lægger han vægt på, at det som han kalder det nye, tværvideenskabelige videnskabssyn, skal ses som et nødvendigt alternativ til enhedsvidenskabeligheden, der som tidligere nævnt er reduktionistisk i sin natur.

At det nye videnskabssyn er et alternativ til enhedsvidenskaben indebærer, at der er epistemologiske og ontologiske træk ved alle tre grundtyper af videnskab – dvs. natur-, human- og samfundsvidenskaberne – som er ens, og andre træk, som adskiller dem. Ingen af dem kan derfor "reduceres til" nogen anden grundtype (f.eks. fysikken), som positivisterne mente.

6. Konsekvenser for terminologien og fagleksikografien

I det foregående har jeg forsøgt at præcisere, hvad jeg mente med de spørgsmål, vi som terminologer og fagleksikografer må stille angående vores forhold til fagene. I det følgende vil jeg forsøge at opsummere og konkludere.

Hvert enkelt fag har et eller flere virkelighedsniveauer som genstandsområde. Disse niveauer er karakteriseret ved at bestå af kvalitativt forskellige entiteter, hvis egenskaber ikke kan forstås eller forklares ved udelukkende at referere til entiteter på lavere niveauer, altså ved analyse.

Fagets virkelighedsniveau(er) bestemmer, hvilken gruppe af fag, det tilhører. Grupperne af fag er kvalitativt forskellige, og deres begreber og metoder kan ikke "føres tilbage" til f.eks. naturvidenskabernes, som positivisterne med deres reduktionistiske og enhedsvidenskabelige tankegang forestillede sig det.

Traditionelt har man inddelt fagene i hovedgrupperne teknik og naturvidenskab, samfundsvidenskab samt humaniora, hvilket ud fra en systemteoretisk synsvinkel sandsynligvis er en grov forenkling. Men uanset, hvordan fagene inddeles, vil deres videnskabsteoretiske grundantagelser, metoder og traditioner være kvalitativt forskellige, og dette må man som terminolog forholde sig til.

Som terminologer har vi ubevidst haft en tendens til at anlægge en logisk-positivistisk (analytisk, reduktionistisk, objektivistisk og formallogisk) synsvinkel på alle de fag, vi har beskæftiget os med. Denne synsvinkel har, som jeg har forsøgt at påvise, simpelthen ligget implicit

i terminologilærens videnskabsteoretiske forudsætninger. Hermed har vi formentlig også indirekte forsøgt at anvende fagsystematiske metoder, der primært hører til inden for de tekniske og naturvidenskabelige fag, hvilket naturligvis ikke har givet tilfredsstillende resultater inden for alle de øvrige fag.

6.2 *Behovet for specielle terminologilærere*

Efter Wüsters opfattelse burde det faktum, at de enkelte fag har udviklet særlige repræsentationsformer for deres viden, afspejle sig i en række specielle terminologilærere, som bl.a. skulle udforske og beskrive fagenes foretrukne former for termdannelse, begrebsstruktureringer samt vidensrepræsentationsformer af sproglig og/eller ikke-sproglig art (Picht 1997:53f.).

Ifølge Picht er der i årenes løb blevet foretaget en række fagområdespecifikke undersøgelser, som dog indtil nu ikke har udmøntet sig i specielle terminologilærere. Han mener, at der kan rejses berettiget tvivl, om hvorvidt sådanne lærere overhovedet har en eksistensberettigelse, da deres videnskabelige grundlag med Pichts formulering "ikke afviger fra terminologilæren" (op.cit.:54).

Laurén (1997:35) kalder Wüsters todeling af terminologilæren i en almen del ("allgemeine Terminologielehre") og en række "spezielle Terminologielehren" for "gådefuld" og mener ikke, det er realistisk eller teoretisk forsvarligt at opbygge et system af terminologiske videnskabsgrene.

Selv mener jeg som nævnt, at Wüsters idé bør videreudvikles, netop fordi fagene er så kvalitativt forskellige, som jeg har forsøgt at påvise det i mit indlæg. Det er nødvendigt med et meget mere nuanceret syn på de forskellige fagområder og dermed også en meget mere nuanceret terminologilære, der tager højde for fagenes forskellige virkelighedsniveauer og for de forskelle bl.a. i begrebstyper, som følger af de forskellige niveauer (jf. Temmerman 1997:88). Med udgangspunkt i de fælles grundvilkår må det formodes, at noget tilsvarende gør sig gældende for fagleksikografien.

Bibliografi

Andersen, Øivin 1989: Fagspråk som forskningsdisciplin (1) og (2). I: *Hermes, Journal of Linguistics* No. 2 og 3 – 1989, 73–79 og 85–97.

- Beaugrande, Robert de 1987: Systemic versus Contextual Aspects of Terminology. I: Czap, Hans/Christian Galinski (udg.): *TKE '87; Proceedings of the International Congress on Terminology and Knowledge Engineering*. Frankfurt: Indeks Verlag, 7–24.
- Beaugrande, Robert de 1997: *New Foundations for a Science of Text and Discourse*. Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Company.
- Bergenholtz, Henning 1995a: Leksikografi. Hvad er det? I: *Nordiske studier i leksikografi* III, 37–49.
- Bergenholtz, Henning 1995b: Wodurch unterscheidet sich Fachlexikographie von Terminographie?. I: *Lexicographica* 11/1995, 50–59.
- Bergenholtz, Henning/Uwe Kaufmann 1997: Terminography and Lexicography. A Critical Survey of Dictionaries from a Single Specialized Field. I: *Hermes, Journal of Linguistics*, no. 18 – 1997, 91–125.
- Budin, Gerhard 1994: Do we need an Object Theory?. I: Draskau, Jennifer K./Heribert Picht (udg.): *International Conference Terminology Science and Terminology Planning in Commemoration of E. Drezen, Riga, and International IITF-Workshop Theoretical Issues of Terminology Science, Riga, 17 – 19 August 1992*, 203–216.
- Budin, Gerhard 1995: *Wissensorganisation und Terminologie. Die Komplexität und Dynamik wissenschaftlicher Informations- und Kommunikationsprozesse*. Tübingen.
- Condamines, Anne 1995: Terminology: New needs, new perspectives. I: *Terminology* Vol. 2(2) – 1995, 219–238.
- Drozd, Lubomir/W. Seibicke 1973: *Deutsche Fach- und Wissenschaftssprache*. Wiesbaden: Brandstetter Verlag.
- Drozd, Lubomir 1993: Zum Gegenstand und zur Methode der Terminologielehre. I: Laurén, Christer/Heribert Picht (udg.): *Ausgewählte Texte zur Terminologie*. Wien: TermNet, 67–80.
- Felber, Helmuth/Gerhard Budin 1989: *Terminologie in Theorie und Praxis*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Godoretsky, Boris Yu. 1990: Cognitive Aspects of Terminological Phenomena. I: Czap, Hans/Christian Galinski (udg.): *TKE '90; Proceedings of the 2nd International Congress on Terminology and Knowledge Engineering*. Frankfurt: Indeks Verlag, 117–123.
- Humbley, John 1997: Is terminology specialized lexicography? The experience of French-speaking countries. I: *Hermes, Journal of Linguistics* no. 18 – 1997, 13–31.
- Kageura, Kyo 1995: Toward the theoretical study of terms – A sketch from the linguistic viewpoint. I: *Terminology* Vol. 2(2), 1995, 239–258.

- Kalverkämper, Hartwig 1983: Textuelle Fachsprachen-Linguistik als Aufgabe. I: *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik* 51/52 (1983), 124–166.
- Kalverkämper, Hartwig 1990: Der Einfluss der Fachsprachen auf die Gemeinsprache. I: Stickel, Gerhard (udg.): *Deutsche Gegenwartssprache*. Institut für deutsche Sprache, Jahrbuch 1990. Berlin/New York: Walter de Gruyter, 88–133.
- Køppe, Simo 1990: *Virkelighedens niveauer; de nye videnskaber og deres historie*. Gyldendal.
- Laurén, Christer/Johan Myking/Heribert Picht 1997: *Terminologi som vetenskapsgren*. Studentlitteratur.
- Laurén, Christer 1997: Terminologin ur vetenskapsteoretisk synvinkel. I: Laurén, Christer/Johan Myking/Heribert Picht: *Terminologi som vetenskapsgren*. Studentlitteratur, 32–46.
- Laurén, Christer/Heribert Picht 1997: Lexikografi och terminografi. En jämförelse mellan lexikografi, facklexikografi och terminografi. I: Laurén, Christer/Johan Myking/Heribert Picht: *Terminologi som vetenskapsgren*. Studentlitteratur, 251–284.
- Oeser, Eberhard 1994: Terminology and Philosophy of Science. I: Draskau, Jennifer/Heribert Picht (udg.): *International Conference on Terminology Science and Terminology Planning*, Riga, 17–19 August 1992. International IITF-Workshop: *Theoretical Issues of Terminology Science*, Riga, 19–21 August 1992. IITF-Series 4. Wien, 24–34.
- Perregaard, Henrik Preben 1984: Om den videnskabelige opdagelses logik og psykologi: Kuhn versus Popper. I: Andersen, Heine/Christian Knudsen (udg.): *Videnskabsteoretiske grundlagsproblemer i økonomiske discipliner*. Akademisk Forlag.
- Picht, Heribert 1997: Terminologiens grundelementer og dens berøringsflader med andre discipliner og vidensområder. I: Laurén, Christer/Johan Myking/Heribert Picht: *Terminologi som vetenskapsgren*. Studentlitteratur, 47–61.
- Rey, Alain 1995: *Essays on Terminology*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Tarp, Sven 1997: Introduction to Thematic Section. I: *Hermes, Journal of Linguistics*, no. 18 – 1997, 9–11.
- Temmerman, Rita 1997: Questioning the univocity ideal. The difference between socio-cognitive Terminology and traditional Terminology. I: *Hermes, Journal of Linguistics* no. 18 – 1997, 51–90.
- Toft, Bertha 1994: Terminologisk teori og praksis i en brydningstid. I: Grinsted, Annelise/Bodil Nistrup Madsen (udg.): *Festskrift til Gert*

Engel i anledning af hans 70 års fødselsdag. HHS: Institut for Erhvervsprogs skriftserie 11, 1994, 87–101.

Toft, Bertha 1996: Nye strømninger inden for terminologisk teori og praksis. Samspillet mellem systemiske og kontekstuelle faktorer. I: Myking, Johan/Randi Sæbøe/Bertha Toft (udg.): *Terminologi – system og kontekst*. Bergen: KULTs skriftserie nr. 71, 273–294.

Wüster, Eugen 1966: *Internationale Sprachnormung in der Technik*. Bonn.

Wüster, Eugen 1993: Die Allgemeine Terminologielehre – ein Grenzgebiet zwischen Sprachwissenschaft, Logik, Ontologie, Informatik und den Sachwissenschaften. I: Laurén, Christer/Heribert Picht (udg.): *Ausgewählte Texte zur Terminologie*. Wien: TermNet, 331–374.